

BÖLÜM 7

Fazlı Yıldız¹ & Saliha Özkan² & Cenk Biçer³ & Burak Çakır⁴ & Damla Tok Demircan⁵

Türkiye’de 1990-2021 Döneminde Bütçe Açıklarının Ekonomik Belirleyicileri

1. Giriş

Klasik Yaklaşımın 1929 Ekonomik Krizi’ne çare olamaması yerini Keynesyen Yaklaşımına bırakmıştır. Keynes’e göre krizin sebebi talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Keynes, kriz dönemlerinde devletin kamu harcamalarını artırarak ekonomiye müdahale etmesi sonucunda talep yetersizliğini ortadan kaldırarak ekonominin tam istihdam seviyesine geleceği düşüncesini ileri sürmüş, ekonomiye müdahale maliye politikası araçlarının (vergi gelirleri, kamu harcamaları ve kamu borçlanması) kullanılmasını önermiştir. Keynesyen Yaklaşım ile devletin görev ve sorumlulukları genişlemiş, bunun sonucunda ise bütçe açıkları ortaya çıkmıştır. Klasik İktisadi Yaklaşımın benimsemiş olduğu denk bütçe, yerini telafi edici bütçe yaklaşımına bırakmıştır. Keynes, ekonomideki krizlerin geçici olduğunu, kriz dönemlerinde bütçenin açık vereceğini ve ekonominin tam istihdam seviyesine ulaştığında tekrar denk bütçe anlayışına geri döneceğini söylemektedir.

Bütçe açığı, devletin bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılamaması sonucu ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başlıca sorunları arasında yer alan bütçe açıkları, makroekonomik göstergeler üzerinde olumlu veya olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Hükümet, bütçe açıklarını kapatmak için genellikle vergi gelirlerini arttırma, kamu harcamalarını azaltma, para basma veya borçlanma yollarına başvurabilir. İlk iki neden genellikle hükümetler tarafından tercih edilmemekte sebep olarak ise seçmen tarafından hoş karşılanmamakta ve hükümete oy kaybettireceği düşünülmektedir. Hükümetler para basarak bütçe açıklarını kapatmaya çalıştıklarında piyasada para arzı artacak, enflasyona sebep olacaktır. Bütçe açıklarının sürekli olarak borçlanma yolu ile finanse edilmesi sonucunda ise, hazinenin borçlanma maliyetleri artmakta ve faiz oranlarını yükselmektedir. Hazinenin borçlanması sonucu geri ödeyeceği yüksek miktardaki faiz ödemeleri ekonomideki para arzını arttıracak ve enflasyonun daha da artmasına neden olacaktır.

¹Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, orcid no: 0000-0003-1387-7883, fazli.yildiz@balikesir.edu.tr

²Balıkesir Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı YL Öğrencisi, orcid no: 0000-0001-9615-276X, salihaozkn55@gmail.com

³Balıkesir Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı YL Öğrencisi, orcid no: 0000-0001-6032-4646, cenkbicer78@gmail.com

⁴Balıkesir Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı YL Öğrencisi, orcid no: 0000-0001-7896-588X, burakcakir1035@gmail.com

⁵Balıkesir Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı YL Öğrencisi, orcid no: 0000-0001-9097-8376, tokdamla@gmail.com

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde 1990-2021 döneminde bütçe açıklarının belirleyicilerini tespit etmektir. Çalışmanın Türkiye ekonomisi özelinde bütçe açıklarının ekonomik nedenlerinin tespit edilerek gelecek dönemlere yönelik izlenecek maliye politikası uygulamalarının belirlenmesi ve bütçe açıklarının neden olduğu sorunların giderilmesine yönelik politika çıkarımlarının tartışılmasına katkıda bulunması hedeflenmektedir. Giriş bölümü devamında ikinci bölümde, bütçe açıklarına yönelik temel iktisadi yaklaşımlar teorik olarak incelendikten sonra enflasyon başta olmak üzere kamu harcamaları, işsizlik oranı, döviz kuru gibi makroekonomik ve nüfus gibi demografik değişkenlerin bütçe ile ilişkileri ele alınacak ve bu konuda literatürde yer alan çalışmalara değinilecektir. Üçüncü bölümde, Türkiye ekonomisinde 1990-2021 dönemi için ulaşılmış ampirik kanıtlar tartışılacak; dördüncü bölüm ise ulaşılan ampirik bulguların literatürle olan bağı ile politika önerilerinin sunulduğu sonuç bölümüdür.

2. Teori ve Literatür

Bütçe açığı; devletin bütçede yer alan gelirleriyle harcamaları arasında ortaya çıkan ve gelirlerin giderlerden düşük kalmasından doğan açığı gösterir (Eğilmez, 2018). Bu durum maliye politikasının en önemli sorunları arasında yer almakla beraber istenilen bir durum değildir. Hükümetler bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla parasal bir finansman kullanmayı ya da borçlanmayı tercih edebilmektedir. Çözüm için hangi araç tercih edilirse edilsin, sonucunda olumlu çıktılar alınabileceği gibi bütçe açığının kapatılamaması ya da doğru para ve maliye politika araçlarının kullanılamaması sonucu zaman içerisinde makroekonomik sorunlar doğarak ekonomik krizlere sebep olabilmektedir (İpek ve Akar, 2016). Bu makroekonomik sorunların en başında enflasyon ve devamında gelir dağılımında adaletsizlik ve dış ödemeler dengesinde bozulmalar gelmektedir. Bütçe açıkları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başlıca sorunları arasında yer almaktadır. Bütçe açıklarının azaltılması, ekonomik istikrarın sağlanması için tutarlı maliye ve para politikası uygulanması gerekmektedir. Bütçe açıklarının yarattığı etkiler öteden beri Klasikler, Keynesyen, Ricardocu görüş ve birtakım yaklaşımlar tarafından ele alınmaktadır.

Klasiklere göre bir ekonomide mevcut olan bütün üretim faktörleri kullanılmakta, bunun da görünmez bir el yoluyla sağlandığını savunmaktadır (Bulut, 2002; aktaran Ceyhan, 2012). İktisadi dalgalanmaların gelip geçici olduğu, ekonomide sürekli bir istikrarsızlık olmadığı için devlet ekonomiye müdahale etmemelidir (Keskin, Şen ve Sağbaşı, 2007; aktaran Ceyhan, 2012). Devletin ekonomiye müdahalesi sonucu doğal düzeni bozulacaktır. Say Kanunu'na göre her arz kendi talebini yaratmakta fikri kabul edilmekte, ekonomik krizlerin gelip geçici olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceye göre özel sektör devlete göre daha verimlidir ve devlet tüketicidir (Savaş, 1998). Klasiklere göre aile bütçesi ve devlet bütçesi arasında bir fark bulunmamakta, aile bütçesi gibi devlet bütçesinin de gelir ve giderleri birbirine eşit olmalıdır. Demek oluyor ki, devlet bütçesi denk olmalıdır. Bütçe politikasında amaç bütçe

dengesinin sağlanmasıdır, bütçe açık veya fazla vermemelidir (Dileyici ve Özkıvrak, 2010). Vergi gelirlerinin arttığı dönemlerde kamu harcamaları arttırılmalı, vergi gelirlerinin azaldığı dönemlerde ise kamu harcamaları azaltılmalıdır (Sönmez, 1994; aktaran Dileyici ve Özkıvrak, 2010).

Bütçe açıkları, borçlanma yolu ile finanse edildiğinde makroekonomik göstergeler üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Devlet, bütçe açıklarını borçlanma yolu ile finanse ettiğinde özel sektördeki fon kamu kesimine aktarılmaktadır (Keskin, Şen ve Sağbaş, 2007; aktaran Ceyhan, 2012). Sonucunda ise özel tüketim harcamaları, tasarruf ve yatırımlar azalmaktadır. Kamu harcamalarının artması faiz oranlarını yükselteceğinden bunun neticesinde özel sektör yatırımları dışlanmaktadır. Klasiklere göre, bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanında diğer bir sorun olarak bu borcun gelecek kuşaklara aktarılacak olduğudur (Ceyhan, 2012). Klasiklere göre bütçe açıklarının monetizasyon ile kapatılması da ekonomide istikrarsızlığa neden olmaktadır. Para basılması para arzını arttıracak, para arzının artması sonucunda ise fiyatlar genel seviyesi yükselerek enflasyona neden olacaktır (Ceyhan, 2012). Klasiklerin savunduğu denk bütçe anlayışı 1929 Ekonomik Krizi'ne kadar tüm dünya ülkeleri tarafından uygulanmış, Büyük Buhran sonrası ise yerini Keynesyen Görüş'e bırakmıştır.

Keynes, ekonominin kendi kendine tam istihdam seviyesine ulaşamayacağını ve talep yetersizliğini ortadan kaldırmak için ekonomiye devletin müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur (Arıcan, 2005). Keynes'e göre 1929 Ekonomik Krizi'nin sebebi talep yetersizliğidir. Klasik İktisadi Yaklaşımda benimsenen denk bütçe teorisi Keynesten Yaklaşımda terkedilmiş yerini denk bütçe teorisinin yumuşatılmış hali olan telafi edici bütçe anlayışına bırakmıştır. Telafi edici bütçe anlayışına göre, ekonomideki durgunluğa son vermek ve piyasanın tam istihdam seviyesine ulaşması için bütçe belli dönemlerde açık vererek bir maliye politikası aracı olarak kullanılacaktır. Bütçede meydana gelen bu açıklar süreklilik arz etmemekte, piyasa tam istihdam seviyesine geldiğinde tekrardan denk bütçe anlayışına geri dönecektir. Keynesyen Yaklaşım, bütçe açıklarının özel yatırımları dışlamayacağını ileri sürmüştür. Bütçe açığı sonucunda toplam talebin artması özel yatırımların getirisini artırarak faiz oranından daha yüksek bir yatırım seviyesine ulaşmayı sağlamaktadır. Yani, bütçe açıkları yükselen faiz oranlarına karşın toplam tasarruf ve yatırımları teşvik edebilecektir (Bernheim, 1989). Şöyle ki, ekonomi eksik istihdam düzeyinde ise daraltıcı bir para politikası uygulanmadığında bütçe açıkları hem reel hem nominal talebi tam istihdam seviyesine kadar arttırmaktadır. Bunun sonucunda yatırım ve tasarrufların getirisinin artmasıyla birlikte faiz oranlarındaki artışa rağmen özel sektör yatırımları dışlanmamaktadır (Ataç, 2009; aktaran Ceyhan, 2012). Ama, devlet genişletici para politikası yerine iç borçlanmayı tercih ederse, hazine tarafından satışa sunulacak devlet tahvilleri ve bonolarının faiz oranları piyasa faiz oranlarından daha cazip hale gelecek ve bunun sonucunda devlet daha kolay borçlanacaktır. Dolayısıyla bu durum faiz oranlarının yükselmesine ve yatırımların dışlanmasına neden olacaktır (Özbilen, 2010; aktaran Ceyhan, 2012).

Yine Keynesyen görüşe göre borçlanma ile finanse edilen yatırım harcamaları verimli bir şekilde gerçekleştirilmiş ise ilerleyen dönemlerde milli geliri üzerinde arttırıcı bir etkiye neden olacak ve borcun ödenmesinde bir sorun yaşanmayacaktır. Diğer taraftan alınan bu borç gelecek nesiller üzerine yansımayacak, bugün alınan borç sayesinde gelecek nesiller daha rahat bir yaşam süreceklerdir (Şeker, 2006). Bütün bunlardan hareketle şunu söylemek mümkündür ki Keynesyen yaklaşım bütçe anlayışında yarattığı değişimle makroekonomik dengeyi ön plana çıkarmış, kamu harcama ve kamu gelirleri bileşenlerinde değişiklik yaparak talebi arttırmaya yönelik kısa vadeli politika önerileri geliştirmiştir. 1929 Ekonomik Krizi'nin etkilerinden kurtulmak için ortaya konulmuş politikalar dönem dönem eleştirilse de uzun yıllar geçerliliğini korumuştur (Erasa, 2019).

Bütçe açıklarını ele alan bir diğer yaklaşım ise Ricardocu Yaklaşım olmuştur. Ricardocu Denklik Teorisi reel kamu harcamalarının ödeme yönteminin önemli olmadığı görüşünü ileri sürmektedir. Şöyle ki, hükümet harcamalarını sabit tutarak vergi gelirlerini azaltması veya vergi gelirlerini sabit tutarak hükümet harcamalarını artırması durumunda ortaya çıkacak bütçe açığını borçlanma ile finanse ederse bu durum özel kesimin harcamaları üzerinde bir etkiye neden olmayacak tüketim, tasarruf, yatırım ve cari işlemler hesabı bundan etkilenmeyecektir (Ağır ve Zabun, 2015). Robert Barro'ya göre kamu harcamalarının artırılması nedeniyle oluşan bütçe açıklarının iç borçlanmayla finansmanı halinde bu borcu faiziyle birlikte ileride ödeneceğini ve bunun da vergiler artırılarak sağlanabileceğini bildiklerinden vergi öderken zorlanmamak için tasarruflarını artırırlar (Dileyici ve Özkıvrak, 2010). Ricardo Denklik Teorisinin geçerli olabilmesi nesiller arası karşılıklı transferlerin olmasına bağlıdır. Bu noktada teori birtakım eleştirilere uğramaktadır. Bunların başında nesiller arasındaki miras zincirinin hiç kesilmeden devam edeceği konusu gelmektedir. Bireylerin kamu borçlanma politikaları karşısında tepkide bulunmaları, sanki sürekli böyle bir durumla karşılaşabilecekleri düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ancak, bu bir yana bırakılırsa, vergilerde yapılan herhangi bir indirim veya vergiler sabitken kamu harcamalarının artması durumunda ortaya çıkan bütçe açığının iç borçlanma yoluyla finansmanı net servette bir artışa neden olacaktır (Barro, 1989).

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre bütçe açıklarının nedenleri de farklılık gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bütçe açıklarını sosyal devlet uygulamaları, sosyal güvenlik transferleri ve büyümenin düşük seviyelerde gerçekleşmesi artırırken gelişmekte olan ülkelerde yüksek enflasyon, dış ödemeler dengesinde açık, kişi başına düşen milli gelirin düşük olması ve kamu harcamalarının aşırı artışlarına karşılık gelirlerin yeterli olmaması gibi faktörler nedeniyle bütçe açıkları artmaktadır (Dağ ve Tüğen, 2018). Bütçe açığı ve enflasyon ilişkisine baktığımızda her iki unsurunda birbirini etkilediği görülmektedir. Bütçe açıklarından enflasyona doğru genellikle aynı yönde bir etki söz konusu iken enflasyondan bütçe açıklarına doğru her zaman aynı yönde bir etki görülmemektedir. Enflasyonist ortamda elde edilen vergi gelirlerinin reel değerleri azalmakta ve bu da bütçe açığına

sebeptir (Abdioğlu ve Terzi, 2009). Literatürde bu duruma Tanzi Etkisi adı verilmektedir. Bazı durumlarda ise kamu harcamalarının reel değeri düşmekte ve bütçe açıklarında azalmaya sebep olmaktadır. Bu duruma da Patinkin Etkisi adı verilmektedir (Biçen, Görüş ve Türköz, 2015).

Bütçe açığı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. Enflasyonla beraber yatırım ve tasarruf dengesinin bozulması ekonomide istikrarsızlığa neden olmaktadır. Devletin ekonomik büyümenin hızını artırabilmesi için de kamu yatırımlarında bulunması gerekebilir. Fakat bunun aksine harcamalar gelirlere kıyasla daha fazla olmaktadır. Bu noktada devlet ek vergiler koymaya ya da vergi oranları artırma yoluna gidebilmektedir. Bu artış sonrası enflasyonda yine artış görülebilmektedir (Çavdar, 2011). Bu açıdan bakıldığında bütçe açığının sürdürülebilirliği önem arz etmektedir. Kamu yatırımları ekonomik büyümeyi hızlandırabileceği gibi çeşitli olumsuz yan etkileri de bulunmaktadır. Bu sebeple uygulanacak politikalar da bu yan olumsuz faydalar önceden tespit edilerek doğru kararlar alınmalıdır.

Zaman içerisinde devletin görev ve sorumluluklarının genişlemesi sonucunda kamu harcamalarının sürekli ve kontrolsüz artışıyla birlikte birtakım ekonomik sorunlar da meydana gelmeye başlamıştır. Sürekli artan kamu harcamaları vergi ve vergi dışı kaynakların kullanımını kaçınılmaz bir hale getirmektedir. Bu doğrultuda kamu harcamalarının finansmanında ağırlıklı olarak vergilerin kullanılması da piyasa ekonomisini olumsuz etkilemekte, artan harcamalar ve bunun sonucu olarak bütçe açıklarının vergi dışı kaynaklar ile finansmanı rant ekonomisine doğru yönelime sebep olabilmekte ve enflasyon sorununu gündeme getirebilmektedir (Güngör, 1999). Toplam harcamalar içerisinde cari ve yatırım harcamalarının payı yüksektir. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu bir ekonomi içerisinde kamu kesiminin genişletici politikalar izleyerek yapmış olduğu harcamalar toplam talebi arttırarak işsizliği azaltabilir. Kamu kesimi yaptığı yatırımlar sayesinde özel sektörün gelişimini teşvik ederek yatırım ve istihdamın artmasına sebep olabilir (Barışık ve Kesikoğlu, 2006). Dolayısıyla istihdamın artması ile işsizlik oranlarında da azalma meydana gelebilecektir.

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte dünyanın artan nüfus oranı, bazı ülkelerde azalma eğilimindedir. Nüfustaki azalış sonucunda meydana gelen yaş dağılımındaki değişim kentsel ve bölgesel düzeyde ekonomik gelişme ve finansman zorlukları yaratmaktadır (Carbonaro vd., 2016). Nüfus yaş yapısındaki değişim sonucunda yaşlı nüfusunun artması makroekonomik değişkenleri olumsuz etkilemektedir. Şöyle ki yaşlı nüfusun artması, bakmakla yükümlü insan sayısını artıracak ve çalışan nüfus azalacaktır. Yaşlılara yönelik transfer harcamaları (emekli aylığı gibi) çalışan nüfus üzerinden elde edilen vergilerle sağlandığı için vergi oranlarında bir artış, vergi oranlarındaki artış sonucunda ise tasarruf oranlarında azalışa neden olabilecektir (Goh vd., 2020). Vergi oranlarındaki muhtemel bir artışın çalışan kesimin üzerine binmesi sonucu oluşacak tepkiler nedeniyle devlet borçlanma yoluna

başvurabilir. Oluşacak bu durum da uzun vadede bütçe açıklarına zemin hazırlayacaktır (Kaymak ve Dökmen, 2021).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başlıca sorunlarından biri olan bütçe açıkları makroekonomik değişkenler üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Geçmişten günümüze bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Güngör (1999), makalesinde kamu harcamaları ve bütçe açıkları ilişkisini incelemiştir. Bu çalışma şunu göstermektedir ki, 2. Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarındaki artışlar beraberinde bütçe açıklarını meydana getirmiştir. Bu sorunların giderilmesine yönelik olarak ise kamu harcamalarının azaltılması ve piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi gereği üzerinde durulmaktadır. Barışık ve Kesikoğlu (2006) ise Türkiye’de bütçe açıklarının temel makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada Yapısal Olmayan Vektör Otoregresyon (VAR) yöntemi kullanılmaktadır. Model bütçe açıkları, enflasyon, cari açıklar, istihdam, büyüme ve yatırım değişkenlerinden oluşmakta olup 1987-2003 dönemini ele almaktadır. Türkiye’de bütçe açıkları ile enflasyon, cari açıklar ve büyüme arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişkinin varlığını kuvvetlendirmek ve yönünü belirlemek için Granger Nedensellik testi yapılmış ve bütçe açığı ile enflasyon, cari açık ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi ortaya çıkarken istihdamdan bütçe açıklarına ekonomik büyümeden yatırımlara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Abdioğlu ve Terzi (2010), çalışmalarında 1975-2005 dönemi Türkiye ekonomisi için Tanzi-Patinkin etkilerinin geçerliliğini ve bütçe açıklarıyla enflasyon arasındaki uzun dönemli ilişkiyi Peseran, Shin ve Smith (2001) sınır testi ile incelemektedir. Yapılan inceleme sonucunda uzun dönemde enflasyon ve bütçe açıkları arasında negatif bir ilişki gözlemlenmiştir. Enflasyonla birlikte bütçe açıkları azaldığında uzun dönemde Türkiye’de Patinkin etkisinin Tanzi etkisinden daha baskın olduğunu görülmektedir. Murwirapachena vd. (2013), 1980 – 2010 dönemi için Güney Afrika’daki bütçe açıklarının ekonomik belirleyicilerini incelemektedir. Çalışma, özellikle, Güney Afrika’daki bütçe açıklarının ekonomik sorunlarla mücadelenin bir sonucu olup olmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Güney Afrika’da seçilen makroekonomik değişkenlerin bütçe açıkları üzerindeki etkisini belirlemek için Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılmıştır. Sonuçlar ise, dış borç dışındaki tüm belirleyicilerin bütçe açıkları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, bütçe açığının en büyük bileşen değişimini dış rezervler açıklamaktadır, bunu da sırasıyla dış borç, işsizlik, ekonomik büyüme ve devlet yatırımları izlemektedir.

Doğru (2014), 1987-2002 arası dönemi ele alarak Türkiye’de enflasyonla bütçe açığı arasında ilişki olup olmadığını araştırmaktadır. Çalışmada Johansen eş bütünleşme analizi ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre uzun dönemde bütçe açıkları enflasyonun nedenidir. Yani bütçe açığı ve enflasyon arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki vardır. Kısa dönemde

ise bütçe açıklarının %1 kadar artması dahi enflasyon oranlarının %14 daha yüksek çıkmasına neden olmaktadır. Fakat enflasyon oranlarının artmasının bütçe açıklarına etkisi yüzde 1'den daha azdır. Bangura vd. (2016), çalışmasında Sierra Leone'deki bütçe açığının temel makroekonomik belirleyicilerini incelemektedir. Analizde, 1980-2014 dönemi yıllık verileri kullanılarak reel GSYİH büyümesi, enflasyon, faiz oranı, döviz kuru ve devlet yatırımının bütçe açığı üzerindeki etkisini belirlemek için Vektör hata düzeltme modeli (VECM) ve Varyans ayrıştırma teknikleri kullanılmıştır. Uzun döneme bakıldığında reel GSYİH, faiz oranı ve döviz kurunun bütçe açığı üzerinde olumsuz etkisi olduğu, enflasyon ve devlet yatırımları üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Kısa vadede ise reel GSYİH, faiz oranları ve yatırımlar bütçe açığının temel belirleyicileri olmaktadır. Çalışmada Sierra Leone'deki bütçe açığının büyük ölçüde yüksek enflasyon, düşük ekonomik faaliyetler, yüksek faiz oranı ve yüksek devlet yatırımları dahil olmak üzere makroekonomik sorunların ve dengesizliklerin bir sonucu olduğu sonucuna varılmaktadır.

İpek ve Akar (2016), bütçe açığı ve enflasyon ilişkisini, Türkiye Ekonomisinin 2004-2015 dönemine ilişkin olarak incelemiştir. Çalışmada sınır testi, ARDL analizi, Toda-Yamamoto nedensellik analizi ve Etki-Tepki fonksiyonları kullanılmıştır. Sınır testi sonucunda bütçe açığı ve enflasyon arasında uzun dönemli eşbütünlük ilişkisi olduğu ortaya koyulmuştur. ARDL analizi sonucuna göre bütçe açıklarındaki artışlar hem uzun dönemde hem de kısa dönemde enflasyonu arttırmaktadır. Nedensellik analizine göre ise bütçe açığı ve enflasyon arasında iki yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak Etki-Tepki analizi sonuçları ise enflasyon, bütçe açığındaki bir şok karşısında yaklaşık iki çeyrek dönem anlamlı ve pozitif yönde tepki vermektedir. Dolayısıyla şunu söyleyebiliriz ki Türkiye'de yaşanan bütçe açıkları enflasyonist etkiler meydana getirmektedir. Kamacı vd. (2017), yaptıkları çalışmada G7 ülkeleri için panel veri analiziyle Türkiye için de zaman serileri analiziyle konuyu ele almıştır. Çalışmanın sonucu ise Tanzi etkisini doğrulamaktadır. Buradaki sonuca göre G7 ülkeleri için FMOLS sonuçlarında enflasyondaki %1'lik artışın bütçe açıklarını %0,462 arttırmaktadır. Türkiye için de enflasyondaki artış bütçe açıklarını yaklaşık %0,77 arttırmaktadır. Hem G7 hem de Türkiye için yapılan Granger nedensellik testi de enflasyondan bütçe açıklarına doğru tek yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda iki değişken arasında uzun dönemli bir eşbütünlük ilişkisi de tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada ele alınan ülke grupları için Tanzi etkisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani enflasyondaki artış bütçe açıklarını arttırmaktadır.

Ceyhan ve Koç Yıldız (2017), Türkiye için 2006-2015 verilerini ele alarak bütçe açıkları belirleyicilerinden olan ekonomik büyüme, enflasyon, istihdam, işsizlik ve döviz kurunun bütçe açıkları üzerindeki etkisini ekonometrik olarak sınanmaktadır. Çalışmada ADF birim kök testi uygulanmakta ve serilerin durağanlıkları incelenmektedir. Bütçe açıkları, ekonomik büyüme ve enflasyon ile durağanlık sağlanırken istihdam, işsizlik ve döviz kurunda durağanlık sağlanamamaktadır. Çalışmaya durağanlık

sağlanan büyüme ve enflasyon değişkenleri ile devam edilmekte ve bu değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisi incelenmektedir. Sonuçlara göre bütçe açıkları ile enflasyon ve büyüme arasında koentegrasyon ilişkisi bulunmuştur. Nedensellik testi sonuçlarına göre de uzun döneme bakıldığında bütçe açıkları ile enflasyon arasında çift yönlü, bütçe açıkları ile büyüme arasında büyümeden bütçe açıklarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Dağ ve Kızılkaya (2019), çalışmasında 1960-2016 dönemini ele alarak Türkiye’de uzun dönemli enflasyonun bütçe açıkları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Birim Kök Testi ve Johansen Eşbütünleşme Testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar enflasyon ile bütçe açığı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Uslu (2020), 2006-2018 dönemi verileri ile Türkiye’de bütçe açıklarının reel döviz kuru üzerindeki etkilerini, Sınır Testi ile analiz ederek reel döviz kuru ile bütçe dengesi arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmadığını belirtmiştir.

Satıcı ve Öner (2020), Ocak 2006 – Aralık 2017 dönemini ele alarak bütçe açığı, enflasyon ve reel döviz kuru arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarında döviz kurundan bütçe açığına ve enflasyondan bütçe açığına çift taraflı nedensellik ilişkisi tespit edilirken, döviz kuru ile enflasyon arasında bir nedensellik tespit edilememiştir. Güneş (2020), 1995-2018 dönemlerini ele alarak 28 OECD ülkesinde Tanzi etkisinin mi yoksa Patinkin etkisinin mi geçerli olduğunu sınınamıştır. Çalışmada, serilerin durağanlığının tespiti için 1. nesil panel birim kök testlerinden LLC, IPS, Fisher ADF ve Fisher PP panel birim kök testleri uygulanmıştır. Serilerin durağanlığı sonucuna ulaşıldıktan sonra Granger nedensellik testi yapılmış ve sonucunda bahsi geçen ülkeler için iki değişken arasında tek yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu da enflasyondan bütçe açığına doğru bir nedensel ilişkidir. Tek yönlü nedensellik olması sebebiyle de VAR analizine geçilmiş ve oradan da bütçe açığı ile enflasyon arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Shehu ve Adamu (2021), 1981-2016 dönemini ele alarak Nijerya’da döviz kurunun, faiz oranının ve dış borcun bütçe açığı üzerinde etkili olup olmadığını ekonometrik olarak incelemektedir. Çalışmada Johansen eşbütünleşme testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılmaktadır. Uzun vadeli ve kısa vadeli parametrelerden elde edilen sonuçlara göre, döviz kuru, faiz oranı ve bütçe açığının bir yıllık gecikmesinin bütçe açığının ana belirleyicileri olduğu görülmektedir.

3. Veri ve Yöntem

Çalışmada Türkiye’de 1990-2021 döneminde yıllık veriler kullanılarak bütçe açıklarının ekonomik belirleyicileri araştırılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek için öncelikle birim kök testi (ADF - Augmented Dickey Fuller ve PP - Phillips Perron) uygulanmıştır. Devamında ARDL analizi (Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Modeller) ile değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi ve ARDL hata düzeltme modeli ile de kısa dönem ilişki varlığı tahmin edilmiştir. Modelin kararlılık koşulları CUSUM ve CUSUMSQ testleri ile sınınamıştır. Eşbütünleşme ilişkisi tespit edildikten sonra FMOLS (tam modifiye edilmiş en küçük kareler) ve DOLS

(dinamik en küçük kareler) yöntemleri kullanılarak uzun dönem katsayılar tahmin edilmiş ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan değişkenlerin kodu, açıklaması, modeldeki değişken türü, dönemi ve veri kaynağına ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir. Araştırmada gözetilen amaç doğrultusunda 1990-2021 dönemine ilişkin yıllık verilere dayalı oluşturulan tahmin denklemi aşağıdaki gibidir.

$$BA = \beta_0 + \beta_1 ENF + \beta_2 KH + \beta_3 ISZ + \beta_4 DK + \varepsilon_i \quad (1)$$

Tablo 1: Değişkenlere İlişkin Açıklamalar

Kodu	Açıklama	Değişken	Dönem	Veri Kaynağı
BA	Genel yönetim bütçe açığının GSYH’ya oranı	Bağımlı	1990-2021 Yıllık	CB Strateji ve Bütçe Başkanlığı
ENF	Tüketici fiyat endeksindeki % değişim	Bağımsız	1990-2021 Yıllık	Dünya Bankası
KH	Genel yönetim kamu harcamalarının GSYH’ya oranı	Bağımsız	1990-2021 Yıllık	Dünya Bankası
ISZ	İşsizlik oranı	Bağımsız	1990-2021 Yıllık	Dünya Bankası
DK	Döviz Kuru Değişim Oran (USD%)	Bağımsız	1990-2021 Yıllık	TCMB, EVDS

Veri Kaynakları:
BA: GY Bütçe Açığı/GSYH(1999-2021):<https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/>, GY Bütçe Açığı/GSYH(1990-1998):<https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/>
ENF: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>
KH: GY Harcamaları (1999-2021): <https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/>, GY Harcamaları (1990-1998): <https://data.worldbank.org/indicator/GC.XPN.TOTL.GD.ZS>
ISZ: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>
DK: Döviz Kuru Değişim (USD-%) <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

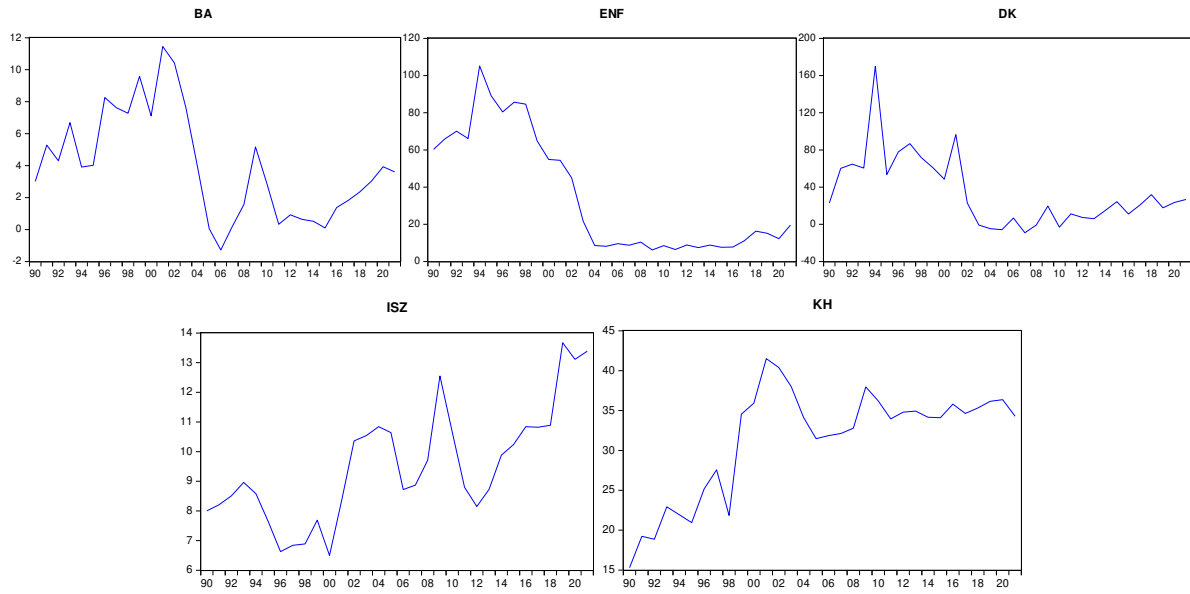
Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Matrisi

	BA	ENF	KH	ISZ	DK
Ortalama	3.988144	35.32287	31.41139	9.507477	34.22926
Medyan	3.753426	15.75464	34.13444	8.915000	22.88740
Maksimum	11.45068	105.2150	41.50545	13.67000	169.9279
Minimum	-1.279173	6.250977	15.29565	6.500000	-9.05581
St. Sapma	3.342218	32.15709	6.859136	1.937231	38.3811
Gözlem	32	32	32	32	32
Korelasyon Matrisi					
BA	1				
ENF	0.626	1			
KH	0.002	-0.682	1		
ISZ	0.282	-0.650	-0.508	1	
DK	-0.536	0.860	-0.456	-0.462	1

Tablo 2’de verilen tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, Türkiye’de 1990-2021 döneminde bütçe açığının GSYH’ya oranı ortalaması %3.99, enflasyon oranı ortalaması %35.32, genel yönetim kamu harcamalarının GSYH’ya oranı ortalaması %31.41, işsizlik oranı ortalaması %9.51 ve döviz kuru değişimi oranı ortalaması ise %34.23’tür. 1990-2021 döneminde yıllık bütçe açığının en yüksek olduğu yıl 2001 (%11.45), enflasyon oranı değişiminin en yüksek olduğu yıl 1994 (%105.21), genel yönetim

kamu harcamalarının en yüksek olduğu yıl 2001 (%41.50), işsizlik oranının en yüksek olduğu yıl 2019 (%13.67) ve döviz kuru değişiminin en yüksek olduğu yıl ise 1994 (%169.92) yılıdır. Türkiye’de 1990-2021 döneminde değişkenlerin en düşük olduğu yıllar ise; bütçe açığının 2006 yılı (-1.28), enflasyon oranının 2009 yılı (%6.25), genel yönetim kamu harcamalarının 1990 yılı (%15.29), işsizlik oranının 2000 yılı (%6.50) ve döviz kurundaki değişimin ise (-9.05) 2007 yılıdır. Korelasyon matrisinde ise bütçe açığı ile enflasyon oranı, kamu harcamaları ve işsizlik oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki, bütçe açığı ile döviz kuru değişimi arasında ise negatif yönlü bir ilişki gözlemlenmiştir. Grafik 1’de çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin 1990-2021 dönemindeki yıllık değişim seyri gösterilmiştir.

Grafik 1: Değişkenlerin Zaman Yolu Grafikleri

Kaynak: Yazarlar tarafından verilere dayalı oluşturulmuştur.

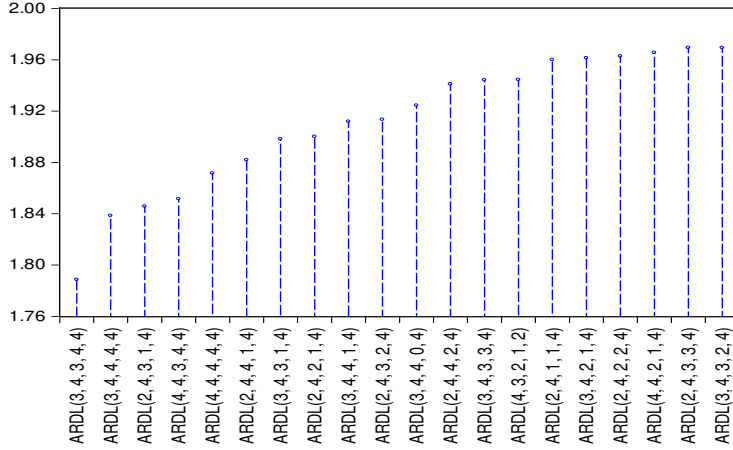
Tablo 3: Birim Kök Testi Sonuçları (ADF ve PP)

Değişkenler	Düzye		Birinci Fark	
	ADF Test İst.	PP Test İst.	ADF Test İst.	PP Test İst.
BA	-1.822199(0.3632)	-1.889235(0.3328)	-5.417158(0.0001)	-5.417006(0.0001)
ENF	-5.009992(0.0004)	-5.349836(0.0001)	-7.883955(0.0000)	-22.52582(0.0001)
KH	-2.548448(0.1144)	-2.548448(0.1144)	-6.408482(0.0000)	-6.398550(0.0000)
ISZ	-1.203972(0.6599)	-1.079406(0.7112)	-4.976853(0.0004)	-6.832678(0.0000)
DK	-2.807946(0.0687)	-2.938146(0.0524)	-9.289077(0.0000)	-10.42535(0.0000)
Kd.%1	-3.661661	-3.661661	-3.670170	-3.670170
Kd.%5	-2.960411	-2.960411	-2.963972	-2.963972
Kd.%10	-2.619160	-2.619160	-2.621007	-2.621007

Değişkenlerin ADF ve PP birim kök testi sonuçlarında bütçe açığı (BA), kamu harcamaları (KH) ve işsizlik oranı (ISZ) serilerinin birinci farkları alındıktan sonra durağan hale geldiği, enflasyon oranı (ENF) ve döviz kuru (DK) değişkenlerinin ise düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir. Farklı durağanlık seviyelerine sahip olan değişkenler arasındaki eşbütünlük analizlerinde ARDL modeli önerilmektedir. ARDL modeli, farklı seviyelerde durağanlık sağlanan değişkenlerde sınır testi ve hata düzeltme modeli kullanımına olanak sağladığından istatistiksel olarak güvenilirliği daha yüksek kabul

edilmektedir (Akel ve Gazel, 2014). Maksimum gecikme uzunluğu dört varsayılarak, optimum gecikme uzunluğu AIC (Akaike Bilgi Kriteri) kriteri dikkate alınarak belirlenmiş ve bilgi kriterine göre AIC en düşük değerin olduğu model [ARDL(3, 4, 3, 4, 4)] seçilmiştir.

Grafik 2: ARDL Modeli Uygun Gecikme Uzunluğunun Seçimi

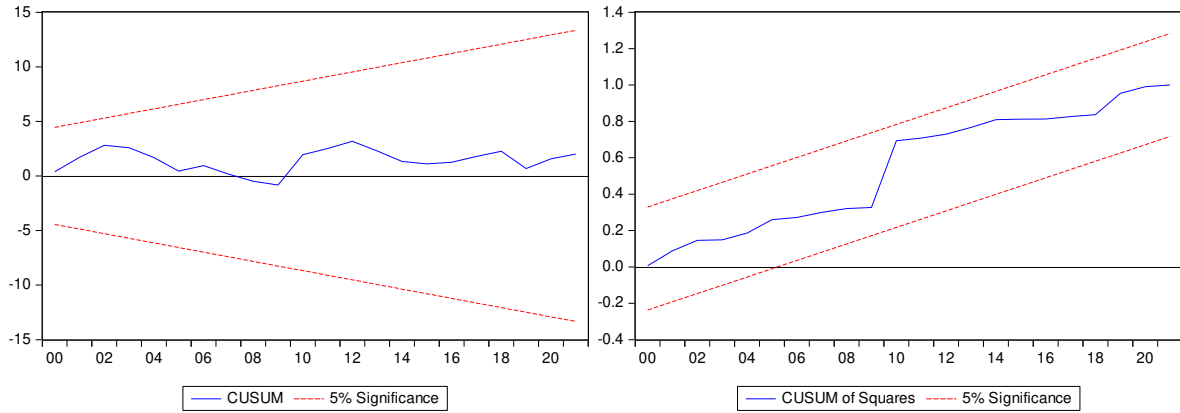
Tablo 4: ARDL Sınır Testi ve Tanısal Test Sonuçları

Model	K	F İstatistiği	Anlam Seviyesi	Alt Sınır (I0)	Üst Sınır (I1)
ARDL (3, 4, 3, 4, 4)	4	4.675890	%10	2.2	3.09
			%5	2.56	3.49
			%1	3.29	4.37
Tanısal (Diagnostik) Testler					
R ²	0.994353				
Düzeltilmiş R ²	0.969505				
F İstatistiği	40.01754 (0.0003)***				
Otokorelasyon- Breusch-Godfrey LM	3.778770 (0.1515)***				
Değişen Varyans- White	2.578426 (0.1482)***				
Normallik- Jargue-Bera Normality	0.944129 (0.6237)***				
Spesifikasyon Hatası- Ramsey RESET	0.291975 (0.6176)***				
Cusum	Stabil (%5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırı gösteren aralıkta)				
CusumQ					
Not: K maksimum gecikme sayısını, parantez içindeki değerler olasılık değerlerini, ***%1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.					

ARDL analizinde eşbütünleşme ilişkisinin varlığı sınır testi ile belirlenmektedir. Sıfır hipotezi “Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur” şeklindedir ve F istatistik değerinin alt ve üst değerleri ile F istatistik değeri karşılaştırılarak sınanmaktadır. Tablo 4’de F istatistik değeri (4.675890) %1 önem düzeyinde üst sınır değerinden yüksek olduğundan sıfır hipotezi reddedilerek alternatif hipotez olan “Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır” hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca, model tanısal test sonuçlarına göre R² ve düzeltilmiş R² değerleri bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünün yüksek olduğunu, diğer tanısal testlerin ise modelde otokorelasyon, değişen varyans sorunu olmadığını, kalıntıların normal dağılıma sahip olduğunu ve tahmin edilen ARDL (3, 4, 3, 4, 4) modelinin yapısal kırılma veya kararlılık koşullarının test edilmesi amacıyla oluşturulan CUSUM ve CUSUMSQ

grafiklerinde istatistiksel değerlerin %5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırı gösteren aralıkta olduğunu göstermektedir. Cusum ve CusumQ testlerinin grafiksel formu da Grafik 3’de sunulmuştur.

Grafik 3: Cusum ve CusumQ Sonuçları

Tablo 5: ARDL (3, 4, 3, 4, 4) Modeli Kısa ve Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: BA		
Değişkenler	Katsayı	t- İstatistik (Olasılık Değeri)
Kısa Dönem		
ENF	0.307242***	4.599258 (0.0058)
KH	0.758742***	8.422092 (0.0004)
ISZ	0.399164***	4.358886 (0.0073)
DK	-0.120605***	-5.278007 (0.0033)
ECT(-1)	-0.389031***	-7.490706 (0.0007)
Değişkenler	Katsayı	t- İstatistik (Olasılık Değeri)
Uzun Dönem		
ENF	0.144251***	5.295258 (0.0032)
KH	0.444002***	4.630045 (0.0057)
ISZ	0.390247**	3.197738 (0.0241)
DK	-0.067118***	-7.661788 (0.0006)

Not: ***%1, **%5 ve *%10 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.

Tablo 5’teki ARDL (3, 4, 3, 4, 4) modelinin kısa dönem sonuçlarına göre; enflasyon oranı, kamu harcamaları ve işsizlik oranı değişkenlerinin bütçe açıkları üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Ancak döviz kuru değişkeninin bütçe açıkları üzerindeki etkisi ise negatif ve istatistiksel olarak %1 önem seviyesinde anlamlıdır. Uzun dönemde de benzer şekilde enflasyon oranı, kamu harcamaları ve işsizlik oranı değişkenlerinin bütçe açıkları üzerindeki etkisi pozitif, döviz kuru değişkeninin etkisi ise negatiftir. ECM (-1) ile gösterilen hata düzeltme katsayısı ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Böylelikle uzun dönemde seriler arasındaki dengeden sapmalar hata düzeltme katsayısının büyüklüğüne (-0.38) göre kendiliğinden düzelecektir. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edildiğinden elde edilen sonuçların sağlamlığını test etmek

amacıyla FMOLS (tam modifiye edilmiş en küçük kareler) ve DOLS (dinamik en küçük kareler) yöntemleri kullanılarak uzun dönem katsayıları tahmin edilmiş ve sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur:

Tablo 6: FMOLS ve DOLS Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: BA	FMOLS		DOLS		
	Bağımsız Değişkenler	Katsayı	t-istatistik	Katsayı	t-istatistik
ENF		0.196017***	10.49029	0.322759***	7.600523
KH		0.416608***	8.579757	0.648687***	7.289260
ISZ		0.371300**	2.511995	0.117032*	1.786712
DK		-0.050386***	-4.167158	-0.151899***	-2.969494
C		-18.02084***	-7.588349	-23.82448***	-5.954215

Tablo 6'da sunulan FMOLS ve DOLS uzun dönem sonuçları, ARDL uzun dönem tahmin bulgularıyla paralellik göstermektedir. Sonuçlara göre enflasyon oranı, kamu harcamaları ve işsizlik oranı değişkenlerinin bütçe açıkları üzerindeki etkisi pozitif, döviz kuru değişkeninin etkisi ise negatiftir.

Tablo 7: Granger Nedensellik (Pairwise) Testi Sonuçları

Nedensellik Yönü	Gecikme	Gözlem Sayısı	F-Değeri	P- Değeri
ENF → BA	3	29	3.79646**	0.0247
BA → ENF	3	29	2.62135*	0.0762
KH → BA	3	29	6.82715***	0.0020
BA → KH	3	29	1.59188	0.2198
ISZ → BA	3	29	6.13345***	0.0034
BA → ISZ	3	29	0.70245	0.5607
DK → BA	3	29	3.69456**	0.0271
BA → DK	3	29	0.75124	0.5333

***%1, **%5 ve *%10 düzeyinde anlamlılık göstermektedir.

Tablo 7'de Türkiye ekonomisi için 1990-2021 dönemine ilişkin bütçe açığı, enflasyon oranı, kamu harcamaları, işsizlik oranı ve döviz kuru değişkenleri arasındaki nedensellik analizi test sonuçları verilmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, bütçe açığı ile enflasyon oranı arasında çift yönlü yönlü (ENF → BA %5, BA → ENF %10 anlamlılık düzeyi), kamu harcamaları, işsizlik oranı ve döviz kuru değişkenleri ile bütçe açığı arasında ise tek yönlü (KH → BA ve ISZ → BA %1, DK → BA %5 anlamlılık düzeyi) nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Nedensellik analizi sonuçları, uzun dönem ARDL eşbütünleşme analizi, kısa dönem hata düzeltme modeli ve FMOLS ve DOLS Uzun Dönem Tahmin sonuçlarını destekleyici niteliktedir.

5. Sonuç

Bütçe açığı kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki uyumsuzluk sonucu oluşan, sonuçları itibarıyla birçok makroekonomik ve sosyal nitelikte sorunların oluşmasına katkıda bulunan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başlıca sorunları arasında yer almaktadır. Bütçe açığı sorunu ile mücadelede merkez bankası kaynakları ağırlıklı parasal bir finansmanın kullanılması veya borçlanma araçlarının kullanılması sonucunda bütçe açığının kapatılamaması enflasyon, işsizlik, düşük ekonomik büyüme hızı, gelir dağılımı adaletsizliği ve dış ödemeler dengesinde bozulmalar gibi makroekonomik sorunlara

neden olarak ekonomik krizlere neden olmaktadır. Bu açıdan bütçe açıklarının azaltılmasına yönelik politikalar ekonomik istikrarın sağlanması için önemsenmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de 1990-2021 döneminde yıllık veriler kullanılarak bütçe açıklarının belirleyicileri araştırılmıştır. Uzun dönem ARDL eşbütünleşme analizi sonucunda bütçe açığı ile enflasyon oranı, kamu harcamaları ve işsizlik oranı değişkenleri arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki; döviz kuru değişkeni ile bütçe açığı arasında ise negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kısa dönem hata düzeltme modeli sonuçlarına göre, uzun dönem sonuçlarına benzer şekilde enflasyon oranı, kamu harcamaları ve işsizlik oranı değişkenlerinin bütçe açıkları üzerindeki etkisi pozitif, döviz kuru değişkeninin bütçe açıkları üzerindeki etkisi ise negatif yönlüdür. FMOLS ve DOLS uzun dönem tahmin sonuçları, ARDL uzun dönem tahmin sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. FMOLS ve DOLS uzun dönem sonuçlarında, enflasyon oranı, kamu harcamaları ve işsizlik oranı değişkenlerinin bütçe açıkları üzerindeki etkisi pozitif, döviz kuru değişkeninin etkisi ise negatiftir. Ayrıca, nedensellik analizi sonuçlarında bütçe açığı ile enflasyon oranı arasında çift yönlü, kamu harcamaları, işsizlik oranı ve döviz kuru değişkenleri ile bütçe açığı arasında ise tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Nedensellik analizinde ulaşılan bu sonuç, ARDL, FMOLS ve DOLS sonuçlarıyla uyumluluk göstermekte ve desteklenmektedir. Araştırmanın ampirik bulguları literatürdeki Murwirapachena vd. (2013), Bangura vd. (2016), İpek ve Akar (2016), Ceyhan ve Koç Yıldız (2017), Dağ ve Kızılkaya (2019), Satıcı ve Öner (2020), Güneş (2020) ve Shehu ve Adamu (2021) çalışmalarındaki sonuçlarla benzerlik; Barışık ve Kesikoğlu (2006), Kamacı vd. (2017) çalışmalarındaki sonuçlarla kısmen benzerlik; Abdioğlu ve Terzi (2010), Doğru (2014) ve Uslu (2020) çalışmalarındaki sonuçlarla ise farklılık göstermektedir.

Araştırmanın ampirik bulguları şunu göstermektedir ki; bütçe açıklarının azaltılması için enflasyon oranı düşürülmeli, kamu harcamaları azaltılmalı, işsizlik oranları azaltılmalı ve esnek kur politikalarına dayalı döviz kurunda değişim yapılarak makroekonomik politikalar dizayn edilmelidir. Enflasyonist ortamlarda bireylerin isteği dışında gerçekleşen harcamalardaki yükseliş aynı şekilde kamu harcamalarında da görülmektedir. Nihayetinde bireyler aynı mal ve hizmetleri almasına karşılık eskiye nazaran daha yüksek fiyatlar ödemesi sebebiyle daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadır. Devlet bu noktada ekonomik olarak bireylerin gelirlerini artırıcı harcamalarda bulunduğu gibi çeşitli vergi harcamalarında da bulunarak bireylerin gelirlerinin artmasını sağlamaktadır. Enflasyonist dönemlerde devletin kamu harcamalarında artış olduğu gibi, yeni uygulamalara yönelik harcamalarıyla birlikte bütçe gelirleri yetersiz kalabilmekte ve bütçe açığında artış meydana gelmektedir. Kamu harcamalarının etkin olmayan kullanımı bir başka deyişle kamu gelirlerinin israf edilmesi gibi sebepler hükümetlerin bütçelerinin yetersiz kalmasına sebep olmakta ve sonuç olarak bütçe açığı meydana gelmektedir. Bütçe açıkları azaltılmadığı takdirde hükümet daha fazla gelire ihtiyaç duyacağından

vergilerde bir artışa gidecek ya da borçlanma yolunu tercih edecektir. Vergilerdeki artış o an ülke sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların ve yatırımcıların sırtında bir yük oluştururken, borçlanma ise gelecek kuşakların üzerinde bir yük oluşturacaktır. Bu sebeple bütçe uygulamalarında mali disipline dikkat edilmeli ve bu doğrultuda kamu harcama politikaları oluşturulmalıdır. Bu noktada yatırım harcamalarında kısıntıya gitmeden diğer kamu harcamalarında özellikle cari harcamalarda azalış yoluna başvurularak bütçe açıklarının azaltılması hedeflenmelidir. Hükümetin elde ettiği kamu gelirlerini yatırımlara yönlendirmesi ise yeni istihdam olanaklarının doğmasına yol açabilir. Bu noktada hükümetin yatırımlarını doğru zaman, doğru sektör ve doğru yöntemle yapması önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Abdioğlu, Z. & Terzi, H. (2010). Enflasyon ve Bütçe Açıkları İlişkisi: Tanzi ve Patinkin Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 195-211.
- Ağır, H. & Zabun, A. (2015). Türkiye İçin Ricardocu Denkliğin Ekonometrik Testi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(3), 7-27.
- Akel, V. & Gazel, S. (2014). Döviz Kurları ile BİST Sanayi Endeksi Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi: Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-41.
- Arıcan, E. (2005). Doç. Dr. Ricardocu Denklik Teoremi ve Teorilerde Kamu Açıklarına İlişkin Yaklaşımlar: Türkiye Ekonomisine İlişkin Bir Uygulama. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 77-94.
- Ataç, B. (2009). Maliye Politikası. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları .
- Bangura, A., Tarawalie, A. B., Fofanah, L. & Macarthy, S. (2016). Macroeconomic determinants of budget deficit: Evidence From Sierra Leone. *International Journal of Economic Perspectives*, 10 (1), 5-13.
- Barışık, S. & Kesikoğlu, F. (2015). Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 Var, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayrıştırması). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61 (4), 59-82.
- Barro, R. J. (1989). The Ricardian Approach to Budget Deficits. *Journal of Economic Perspective*, 3(2), 37-54.
- Bernheim, B. D. (1989). A neoclassical perspective on budget deficits. *Journal of Economic Perspectives*, 3(2), 55-72.
- Bıçen, Ö. F., Görüş, M. Ş. & Türköz, K. (2015). Olivera-Tanzi ve Patinkin etkilerinin Türkiye’de geçerliliğinin incelenmesi. *Maliye Dergisi*, 168, 170-185.
- Bulut, C. (2002). Kamu Açıkları - Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru İlişkileri. İstanbul: Der Yayınevi.

- Carbonaro, G., Leanza, E., McCann, P., & Medda, F. (2018). Demographic decline, population aging, and modern financial approaches to urban policy. *International Regional Science Review*, 41(2), 210-232.
- Ceyhan, M. S. & Koç Yıldız, S. (2017). Bütçe Açıkları Belirleyicilerinin Ekonometrik Analizi: Türkiye Uygulaması (2006-2015). *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(1). 21-35.
- Ceyhan, T. (2012). Bütçe Açıkları ve Türkiye’de Bütçe Açıklarının Finansmanı [Yüksek Lisans Tezi]. Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Dağ, M. & Kızılkaya, F. (2019). Bütçe Açığı ile Enflasyon İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 6(2), 76-85.
- Dağ, M. & Tügen, K. (2018). Türkiye’de Bütçe Açıklarının Nedenleri ve Finansman Yöntemleri: Dönemsel Bir Değerlendirme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 217-240.
- Dileyici, D. & Özkıvrak, Ö. (2010). Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2(1). 33-55.
- Doğru, B. (2014). Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Bütçe Açığı ve Enflasyon Arasında Nedensellik İlişkisi Var mıdır? 1978-2002 Dönemi Türkiye Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (1), 113-130.
- Eğilmez, M. (2018). Bütçe açığı ve Cari Açık Nasıl Finanse Edildi? Kendime Yazılar, <https://www.mahfiegilmez.com/2018/03/butce-acg-ve-cari-ack-nasl-finanse.html> adresinden 05.06.2022 tarihinde alınmıştır.
- Erasa, İ. (2019). Çeşitli Makroekonomik Değişkenlerin Bütçe Açıklarına Olan Etkisinin Çoklu Yapısal Kırımlı Eşbütünlük Testi ile Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği (1973-2016) [Doktora Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Goh, S. K. & McNown, R. (2020). Macroeconomic implications of population aging: Evidence from Japan. *Journal of Asian Economics*, 68, 101198.
- Güneş, H. (2020). Tanzi ve Patinkin Etkisi Çerçevesinde Bütçe Açığı ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6(2), 1-11.
- Güngör, K. (1999). Kamu Harcamaları-Bütçe Açıkları İlişkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 193-208.
- Güngör, K. (1999). Kamu Harcamaları-Bütçe Açıkları İlişkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 193-208.
- İpek, E. & Akar, S. (2016). Bütçe Açığı ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(2), 167-189.

- Kamacı, A., Ceyhan, M. S. & Peçe, M. A. (2017). Bütçe Açığı ve Enflasyon İlişkisi: G7 Ülkeleri ve Türkiye Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi, 1(4), 202-211.
- Kaymak, H. & Dökmen, G. Nüfus Yaş Yapısındaki Değişimin Bütçe Açıklarına Etkisi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(3), 459-476.
- Keskin, A., Şen, H. & Sağbaş, İ. (2007). Bütçe Açıkları ve Açık Finansman Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması. Ankara : Orion Kitabevi.
- Kılıç Satıcı, H. & Öner, H. (2020). Türkiye’de Bütçe Açığı, Döviz Kuru ve Enflasyon İlişkisi: 2006-2017 Dönemi Var, Etki-Tepki ve Varyans Ayrıştırması Analizleri. BMIJ, 8(3), 3495-3525.
- Murwirapachena, G., Maredza, A. & Choga, I. (2013). The Economic Determinants of Budget Deficits in South Africa. Mediterranean Journal of Social Sciences, 4(13), 561-569.
- Özbilen, Ş. (2010). Maliye Politikası. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Savaş, V. (1998). Politik İktisat. İstanbul: Beta Yayınları
- Shehu, M. & Adamu, I. (2021). Determinants of Budget Deficit in Nigeria. Journal Of International Business, Economics And Entrepreneurship, 6(1), 1-8.
- Sönmez, N. (1994). Kamu Bütçesi ve Bütçe Politikası . İzmir : Anadolu Matbaacılık.
- Şeker, M. (2006). Dış borçlanmaya teorik bir bakış ve dış borçların ekonomik etkileri. Sosyoekonomi, 3(3).
- Uslu, H. (2020). “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Reel Döviz Kuru Üzerindeki Etkileri: Ampirik Bir Analiz. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 23(2), 460-478.

Bir Hipotez Bir Test

Maliye ve İktisat Özelinde

EDİTÖRLER

Doç.Dr.Güner TUNCER

Doç.Dr.Ersin Nail SAĞDIÇ

EDİTÖRLER
Doç.Dr.Güner TUNCER
Doç.Dr.Ersin Nail SAĞDIÇ

Bir Hipotez Bir Test Maliye ve İktisat Özelinde

EKİN Basım Yayın Dağıtım
Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.
Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA
Tel.: (0224) 220 16 72 - 223 04 37
Fax: (0224) 223 41 12
e-mail: info@ekinyayinevi.com

 Sipariş
www.ekinyayinevi.com

ISBN: 978-625-8117-68-4

9 786258 117684

BİR HİPOTEZ BİR TEST MALİYE VE İKTİSAT ÖZELİNDE

EDİTÖRLER

Doç.Dr.Güner TUNCER

Doç.Dr.Ersin Nail SAĞDIÇ

 E K İ N
Basım Yayın Dağıtım
2022

© 2022 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 48743

ISBN: 978-625-8117-68-4

Baskı Tarihi: Ağustos 2022

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.

Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA

Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37

Fax.: (0.224) 223 41 12

e-mail: info@ekinyayinevi.com

www.ekinyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1- Fiyat Düzeyinin Mali Teorisinin Türkiye’de Geçerliliği (2006-2022)

Musa Atgür.....1-22

Bölüm 2- Mali Eşzamanlılık Hipotezi Kapsamında Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları İlişkisi: OECD Ülkelerinden Kanıtlar

Ahmet Köstekçi & Osman Geyik.....23-45

Bölüm 3- Türkiye’de “Armey Eğrisi” (1970-2020): Teorik Yaklaşımlar ve Ampirik Sonuçlar

Fazlı Yıldız & Yücel Demirkılıç.....46-61

Bölüm 4- Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Hidroelektriğin Önemi: Bir Panel Eşbütünleşme Yaklaşımı

Taner Güney.....62-75

Bölüm 5- Ticari Dışa Açıklık ve Enflasyon İlişkisi: Romer Hipotezi Kapsamında Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneği

Göksel Kardeş.....76-90

Bölüm 6- Online Alışverişte Satın Alma Tuzakları ve Bedavanın Gücü Üzerine Bir Araştırma

Havva İman & Zafer Yıldız.....91-124

Bölüm 7- Türkiye’de 1990-2021 Döneminde Bütçe Açıklarının Ekonomik Belirleyicileri

Fazlı Yıldız & Saliha Özkan & Cenk Biçer & Burak Çakır & Damla Tok Demircan.....125-141

Bölüm 8- Mancur Olson Hipotezi Üzerine Bir Araştırma

Muhammed Hulusi Danış & Güner Tuncer.....142-154

Bölüm 9- Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcaması İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Wagner Yasası Üzerine Ampirik Bir Çalışma

Serhat Gözen.....155-171

Bölüm 10- Dış Borç – Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Borç Laffer Eğrisi Açısından Analizi: Sahra-Altı Afrika Ülkeleri Örneği

Fatma Alkan.....172-186

Bölüm 11- Paranın Miktar Teorisinin Latin Amerika Ekonomilerinde Geçerliliği: Brezilya ve Meksika Örneği

Musa Atgür.....187-209

Bölüm 12- Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi: OECD Ülkeleri Örneği

Ersin Nail Sağdıç.....210-221

Bölüm 13- Telafi Hipotezi Kapsamında Ticari Dışa Açıklık ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: MIST Ülkeleri Örneği

Ebru Karaş.....222-239